

15. Identitet prostitutke u kontekstu ljudskih prava

DRAGANA PEJOVIĆ*

PREGLEDNI ZNANSTVENI RAD

UDK 343.431:341.231.14

SAŽETAK U Srbiji su sve prisutnije rasprave o legalizacije prostitucije u medijima. U prilog legalizacije prostitucije, naglasak se stavlja na slobodu izbora žene da odlučuje kojom će se profesijom baviti. Kao prednosti bavljenja prostitucijom navode se nezavisnost u poslu, visoka zarada i putovanja na modenske turističke destinacije. Međutim, pobornici legalizacije prostitucije ne navode da žena ulaskom u prostituciju stiče identitet prostitutke koji poništava sve druge identitete. Identitet prostitutke obeležava u svim aspektima živote žena u prostituciji, ali mu se i pored toga ne pridaje dovoljno pažnje, niti se ispituje u svetlu ljudskih prava. U ovom radu cilj nam je da preispitamo identitet prostitutke u kontekstu ljudskih prava odnosno da prikazemo šta sa aspekta ljudskih prava i to pre svega prava na dostojanstvo, prava na psihički i fizički integritet, zabrane ropstva i položaja sličnom ropstvu, znači za ženu ulazak u prostituciju.

KLJUČNE RIJEČI identitet prostitutke, žena u prostituciji, prostitucija, ljudska prava, legalizacija prostitucije

1. UVOD

Prostitucija je u Republici Srbiji regulisana kao prekršaj protiv javnog reda i mira.¹ Inkriminisano je odavanje prostituciji, korišćenje usluga prostitucije i ustupanje prostorija radi vršenja prostitucije.² Aktuelni prohibicionistički model regulisanja prostitucije u Srbiji sve češće je na meti kritika kao zastareo. Kritičari aktuelnog modela ističu da Srbija treba da prati „razvijenije demokratije“ i u skladu sa tim prihvati reglementacioni model regulisanja prostitucije, odnosno omogući ženama

* **Dr. sc. Dragana Pejović**, Odvjetnica u Novom Sadu. e-mail: adv.dragana.pejovic@gmail.com

¹ Zakon o javnom redu i miru, *Službeni glasnik RS*, br. 6/2016 i 24/2018. U daljem tekstu: ZRJM RS.

² Ko se odaje prostituciji, koristi usluge prostitucije ili ustupa prostorije radi prostitucije - kazniće se novčanom kaznom od 50.000 do 150.000 dinara ili kaznom zatvora od 30 do 60 dana (čl. 16. st. 1. ZJRM RS).

koje žele da se bave prostitucijom kao profesijom.³ Njihove stavove podržavaju i mediji koji prostituciju predstavljaju kao poželjnu profesiju za mlade žene u Srbiji. Prostitucija se promovise kao profesija koja donosi visoke prihode i pruža uzbudljiv život.⁴

Pobornici reglementacionog pristupa u regulisanju prostitucije ne dovode u pitanju navodno slobodno donetu odluku žene o ulasku u prostituciju i (ne)namerno zanemaruju činjenicu da reglementacioni pristup i „zvanično“ obeležava ženu u prostituciji kao prostitutku te nam je stoga cilj da u ovom radu preispitamo identitet žene u prostituciji sa aspekta zajemčenih ljudskih prava.

Identitet žene u prostituciji i prostituciju preispitaćemo u svetlu prava na dostojanstvo, zajemčene nepovredivosti fizičkog i psihičkog integriteta, zabrane ropstva, položaja sličnog ropstvu i prinudnog rada, zajemčenog prava na slobodu i bezbednost i zabranu diskriminacije. S obzirom na to da ljudska prava smatramo obaveznom polaznom osnovom i pri izboru modela zakonskog regulisanja prostitucije, preispitivanje identiteta prostitutke sa aspekta ljudskih prava ujedno će nam pružiti i smernice za unapređenje aktuelnog pristupa u zakonskom regulisanju prostitucije u pogledu poštovanja ljudskih prava i osnovnih sloboda.

³ Videti „Jedno udruženje građana-JUG“, *PODRŠKA KAMPANJI ZA LEGALIZACIJU PROSTITUCIJE*, 13.10.2017. https://www.facebook.com/pg/jug.nish/posts/?ref=page_internal [pristup: 17. ožujka 2021.]. Pobornika legalizacije prostitucije ima i među najvišim predstavnicima države. Legalizaciju prostitucije već dugi niz godina zagovara aktuelni ministar prosvete Ružić Branko. Ružić, B., „PROSTITUCIJU U SRBIJI BI TREBALO LEGALIZOVATI! Ministar Branko Ružić otkrio kako da država PROFITIRA OD NAJSTARIJEG ZANATA!“ Intervju dat za dnevni list Informer. 26. rujna 2017. <https://informer.rs/vesti/drustvo/350233/prostituciju-srbiji-trebalo-legalizovati-ministar-branko-ruzic-otkrio-kako-drzava-profitira-najstarijeg-zanata> [pristup: 18. ožujka 2021.]. Legalizaciju prostitucije podržava i Sindikat policije i policijskih starešina. Videti: Sindikat policije i policijskih starešina, *O legalizaciji prostitucije-otvoreno*. 2018. <http://www.sindikatpolicije.org/o-legalizaciji-prostitucije-otvoreno/> [pristup: 12. veljače 2019.].

⁴ Videti Pejović, D., Medijsko predstavljanje elitne prostitucije kao poželjne profesije za žene, u: Gruhonjić, D. i Drašković, B. (ur.), Zbornik radova za konferencije „*Mediji i javne politike – između proklamovanog i prakse*“, Filozofski fakultet, Novi Sad, str. 169-185. <http://digitalna.ff.uns.ac.rs/sadrzaj/2020/978-86-6065-593-8> [pristup: 2. prosinca 2021.].

2. ŽENA U PROSTITUCIJI I LJUDSKA PRAVA

Ljudsko dostojanstvo je „potreba čoveka da ga društvo uvažava i poštuje kao konkretnu ličnost koja ima svoje konkretne potrebe, želje, nastojanja, karakteristike i sl.“⁵ Ustav Republike Srbije i brojni međunarodni dokumenti sadrže odredbu kojom je proklamovano da se sva ljudska bića rađaju slobodna i jednaka u dostojanstvu i pravima.⁶ „Poštovanje i zaštita ljudskog dostojanstva je suštinski element svih ljudskih prava i sloboda“.⁷ Prostitucija je primer negiranja zajemčenog poštovanja i zaštite ljudskog dostojanstva. „Prostitutka“ je posrnula žena, uličarka, žena koja može biti kupljena radi seksualnog odnosa. Upravo plaćanje za seksualnu uslugu kod korisnika stvara uverenje da sa ženom u prostituciji može da radi šta god poželi⁸, te je samim tim prostitucija u „kontradikciji sa slobodom i dostojanstvom ličnosti koje čine sastavni dio prava čovjeka i žene“.⁹ U tom smislu Farly ukazuje na dehumanizaciju žena u prostituciji koja je u suprotnosti sa dostojanstvom čoveka te ističe da su prostitucija i dostojanstvo nespojivi.¹⁰

⁵ Etinski, R.; Đajić, S.; Tubić, B., *Međunarodno javno pravo*, Pravni fakultet u Novom Sadu, Novi Sad, 2017., str. 461.

⁶ Ustav Republike Srbije (“Sl. glasnik”, br.98/2006 i 115/2021–u daljem tekstu: Ustav RS), čl. 23, Univerzalna deklaracija o pravima čoveka (Univerzalna deklaracija o pravima čoveka usvojena je 10. decembra 1948. godine od strane Generalne skupštine Ujedinjenih nacija. U daljem tekstu: Univerzalna deklaracija) čl. 1. i Deklaracija o eliminaciji nasilja prema ženama (Deklaracija o eliminaciji nasilja prema ženama usvojena je 20. decembra 1993. godine od strane Generalne skupštine Ujedinjenih nacija), čl. 3.

⁷ Etinski, R.; Đajić, S., *Međunarodno javno pravo*, Pravni fakultet u Novom Sadu, Novi Sad, 2014., str. 435.

⁸ Žikić, B., *Rizik i nasilje: antropološko proučavanje seksualnog rada u Beogradu*, Srpski genealoški centar i Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu, Beograd, 2008., str. 191. Dworkin, A. Prostitution and Male Supremacy, *Michigan Journal of Gender & Law*, Vol. 1, 1993., str. 6.

⁹ Marković, T., *Prostitucija*. Skripta iz socijalne patologije. Visoka defektološka škola u Zagrebu, Zagreb, 1965., str. 152.

¹⁰ Farley, M., *Prostitution, Trafficking, and Cultural Amnesia: What We Must Not Know in Order To Keep the Business of Sexual Exploitation Running Smoothly*, 2006., str. 286.

Uvreženo je mišljenje da je prostitucija posao kao i svaki drugi, stvar slobodnog izbora žene, zbog čega se prostitucija najčešće definiše kao prodaja seksualne usluge za novac. Pristalice reglementacionog modela kao glavni argument za legalizovanje prostitucije najčešće ističu da žene dobrovoljno ulaze u prostituciju, odnosno da same biraju prostituciju za „profesiju“. Ovo je ujedno i najveća zabluda o prostituciju koja onemogućava da se pronikne u sam fenomen prostitucije. Iluziju da je žena u prostituciji dobrovoljno između ostalog daju i održavaju filmovi u kojima se prostitucija romantizuje, kao i fotografije nasmejanih žena dok stoje na ulici i čekaju korisnika. Ulazak u prostituciju retko je dobrovoljan, ali je problem, kako navode Elenkov i Milojević, što se pristanak još uvek u dovoljnoj meri ne problematizuje.¹¹ Samim tim ne dovodi se u pitanje fizički i psihički integritet žena u prostituciji kao što je slučaj kada su u pitanju žene žrtve trgovine ljudima u cilju seksualne eksploatacije. Međutim, istraživanja o prostituciji pokazuju da i bavljenje prostitucijom ugrožava fizički i psihički integritet žena u prostituciji jer prostitucija u stvarnosti nije kako se teorijski definiše „samo“ razmena seksualne usluge za novac. Neposredna veza između prostitucije i nasilja je na prvi pogled nevidljiva. Legardinier upravo ukazuje na nevidljivost nasilja koje žene u prostituciji trpe, kada navodi „korišćenje ljudskog bića poput bezlične robe, negacija ličnosti, dehumanizacija seksualnosti, manifestacije su jednog nasilja koje prolazi neprimećeno“¹², uprkos tome što su međunarodnim dokumentima i Ustavom RS zajemčena nepovredivost fizičkog i psihičkog integriteta¹³.

<http://digitalcommons.law.yale.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1243&context=yjlf> [pristup: 20. prosinca 2020.].

¹¹ Elenkov, N., Milojević, M., Trgovina ljudima i prostitucija iz ugla radikalnog feminizma: značaj abolicionizma, *FemPlatz magazine*, br. 4, 2021., str. 27. http://www.femplatz.org/library/newsletters/FemPlatz_Magazin_4.pdf [25. svibnja 2022.].

¹² Legardinier, C., Prostitucija, u: Ljubinković S. (ur.), *Trgovina ženama*, Asocijacija za žensku inicijativu, Beograd, 2001., str.46.

¹³ Ustav RS, čl.25, a Srbija je ratifikovala i Konvenciju Ujedinjenih nacija protiv torture i drugih surovih, neljudskih i ponižavajućih kazni ili postupaka (Zakon o ratifikaciji Konvencije protiv torture i drugih surovih, neljudskih i ponižavajućih kazni ili postupaka -„Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori”, br. 9/1991) i Evropsku konvenciju o sprečavanju mučenja i nečovečnih ili ponižavajućih postupaka i kažnjavanja (Zakon o ratifikaciji Konvencije o sprečavanju mučenja i

Žene koje se bave prostitucijom žrtve su nasilja podvodača, korisnika i pripadnika policije¹⁴ koji bi žene u prostituciji uprkos prihvaćenom modelu zakonskog regulisanja prostitucije trebali da zaštite.

Podvodači nisu samo, kako se veruje, osobe koje dovode u vezu ženu u prostituciji sa korisnikom. Podvodači su najčešće osobe koje su uticale na ulazak žene u prostituciju, koji žene drže u prostituciji kao zatočenice jer prostitucijom žena ostvaruju prihode. Ulogu podvodača neretko preuzimaju muški članovi porodice žene u prostituciji.¹⁵ Usled nedostatka osnovnih sredstava za život porodice ženi se nameće uloga hraniteljke porodice koja će sredstva za život ostvariti prostitucijom.¹⁶ Žena je u ovom slučaju nesvesna da je zapravo žrtva psihičkog nasilja, da je „žrtvovana“ od strane porodice te prihvata nametnutu ulogu verujući da je heroina koja će obezbediti osnovna sredstva za život.¹⁷ „Pristanak“ da uđe u prostituciju ne znači i kraj patnji za ženu. Kako ističe Farly nasilje, pretnje nasiljem i psihička torutura obezbeđuju da žena u prostituciji ne beži od podvodača.¹⁸ Iste obrasce koriste i korisnici usluga prostitucije¹⁹, te žene u prostituciji prostituciju

nečovečnih ili ponižavajućih postupaka i kažnjavanja, izmenjene i dopunjene Protokolom 1 i Protokolom 2 uz Konvenciju - „Službeni list SCG – Međunarodni ugovori”, br. 9/2003).

¹⁴ Đurasović, N., Bujak-Stanko, J., Baroš, S., Šalbut, V., Jovanović, I., Malbaša, D., Čeran, M., *Seksualni rad u Srbiji*, Udruženje „Prevent”, Novi Sad, 2017, str. 11, 13 i 22.

¹⁵ Žikić, *op. cit.* (bilj. 8), str.96.

¹⁶ Kraus, I., *Prostitution is Violence against Women!* Speech held by Dr. Ingeborg Kraus on 25th November 2016 in Strasbourg/ France. <https://www.trauma-and-prostitution.eu/en/2017/01/03/prostitution-is-violence-against-women/> [pristup: 12. rujna 2020.].

¹⁷ Pejović, D., *Pravni položaj žena u prostituciji u Republici Srbiji, Doktorska disertacija*, Univerzitet u Novom Sadu, Univerzitetski centar za interdisciplinarnu i multidisciplinarnu studije i istraživanja – UCIMSI, 2020., str.241. “Loverboy” je takođe jedan “dobrovoljan” način ulaska žena u prostituciju zloupotrebom poverenja žene. Žena koja je lošeg materijalnog stanja i najčešće daleko od porodice upoznaje emotivnog partnera koji je zapravo svodnik. Žena veruje da on gaji iskrena osećanja prema njoj što svodniku omogućava da tokom vremena zadobije njeno poverenja, da bi je zatim zbog navodno nedostatka sredstva za život nagovorio da “privremeno” uđe u prostituciju.

¹⁸ Farley, *op. cit.* (bilj. 10), str. 291.

¹⁹ Žikić, *op. cit.* (bilj. 8), str.174-201.

opisuju kao „iskustvo lova, dominacije, maltretiranja, napada i prebijanja“.²⁰ Proživljeno traumatsko iskustvo u prostituciji ima za posledicu da žene u prostituciji pate od posttraumatskog stresnog poremećaja čiji su simptomi anksioznost, depresija, nesаница, razdražljivost, flešbekovi, emocionalna utrnulost.²¹

Identitet prostitutke odnosno posrnule žene je u toj meri snažan da žene u prostituciji „zaklanja kao osobe, u potpunosti, apsorbuje kao ličnosti“²² te ni pripadnici policije žene u prostituciji ne vide kao ljudska bića koja treba zaštititi²³. Maltretiranje žena od strane korisnika vide kao sastavni deo bavljenja prostitucijom. Mišljenja su da je ulaskom u prostituciju žena ujedno pristala i na mogućnost da bude mučena i ponižavana te isto ne smatraju povredom psihičkog i fizičkog integriteta žene u prostituciji.

Bol, fizička i duševna patnja, koja se psihičkim i fizičkim nasiljem nanosi ženama u prostituciji nedvosmisleno ukazuje da su žene koje se bavi prostitucijom izložene mučenju, nečovečnom i ponižavajućem postupanju i kažnjavanju koje, kako je navela Lagardinier prolazi neprimećeno²⁴ a, stoga i nekažnjivo.

Zabranu ropstva, položaja sličnog ropstvu i prinudnog rada propisuje najviši pravni akt Republike Srbije i brojni međunarodni pravni dokumenti.²⁵ Trgovina ljudima u cilju seksualne eksploatacije smatra se oblikom „modernog“ ropstva. Žena koja je žrtva trgovine ljudima u cilju seksualne eksploatacije „svedena je na upotrebnu 'stvar' i svojina koju vlasnik ima nad njenim telom i njenom ličnošću

²⁰ Farley M; Banks, Martha E.; Ackerman, Rosalie J.; Golding, Jacqueline, Golding M., Screening for Traumatic Brain Injury in Prostituted Women, *Dignity: A Journal on Sexual Exploitation and Violence*, Vol. 3, 2018., str.4.

²¹ Farley, M.; Kelly V., Prostitution: a critical review of the medical and social sciences literature. *Women & Criminal Justice*, Vol. 11, 2000, str. 10.

²² Žikić, *op. cit.* (bilj. 8), str. 71.

²³ Dworkin, *op. cit.* (bilj. 8), str. 6-7.

²⁴ Legardinier, *op. cit.* (bilj. 12), str. 46.

²⁵ Ustav RS, čl. 26, Konvencije o ropstvu (Zakon o konvenciji o ropstvu-„Sl. Novine Kraljevine Jugoslavije”, br. 234-XCVII/29), čl. 1, Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (Zakon o ratifikaciji međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima-„Sl. list SFRJ”, br. 7/71 – u daljem tekstu: MPGPP) čl. 8. st. 3 i Evropska konvencija, čl. 4.

potire njen celokupni fizički i moralni integritet“.²⁶ Herceg Pakšić i Jukić smatraju da je dovođenje u vezu trgovine ljudima u svrhu seksualne eksploatacije i ropstva prirodno, jer oba pojma podrazumevaju eksploataciju, po pravilu u cilju ostvarivanja profita, pri čemu se ostvaruje kontrola nad osobom koja se eksploatiše i krše njena ljudska prava.²⁷

Kada je reč o prostituciji zbog navodnog dobrovoljnog ulaska žene u prostituciju, prostitucija se ne dovodi u vezu sa ropstvom, iako podvodači primenom psihičkog i fizičkog nasilja žene u prostituciji drže u bezizlanoj situaciji, prisiljavaju ih da pruže uslugu što većem broju korisnika, guraju ih u dužničko ropstvo ili im oduzimaju značajan deo zarađenog novca. Osobe u prostituciji koje je intervjuisala Farly²⁸ izričite su da je prostitucija oblik ropstva, ali kako one navode „dobrovoljnog ropstva“.²⁹

Visoko sofisticirane metode kao što je manipulisanje ženinom željom za poštovanjem i samopoštovanjem, a koje primenjuju podvodači u cilju držanja žene u prostituciji, nevidljive su za okolinu te onemogućavaju da prostitucija bude prepoznata kao ropstvo. Stoga Farly insistira da se i prostitucija posmatra isključivo kao oblik seksualne eksploatacije koji takođe podrazumeva prinudu i eksploataciju, ali koja se vrši na perfidan način, te postoji samo privid o postojanju slobode žene u prostituciji da raspolaže svojom telom, zaradom i da ima slobodu odlučivanja o bavljenju i nebavljenju prostitucijom.³⁰ MacKinnon deli isto

²⁶ Konstantinović Vilić, S.; Petrušić, N.; Žunić, N. *SEX TRAFFICKING putevi seksualne eksploatacije žena*. Ženski istraživački centar za edukaciju i komunikaciju, Niš, 2002., str. 4.

²⁷ Herceg Pakšić, B.; Jukić, M., Primjena konvencijskog prava u području zabrane ropstva i prisilnog rada: Europski standardi i hrvatska postignuća, *Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu*, Vol. 23, br. 2, 2016., str. 294.

²⁸ Intervjuisano je 854 osoba u prostituciji u 9 država i 89% je izjavilo da bi izašlo iz prostitucije ali da ne može jer nema drugu opciju da preživi. (Farley et al. *Prostitution and Trafficking in Nine Countries: An Update on Violence and Posttraumatic Stress Disorder*, 2004., <https://www.prostitutionresearch.com/pdf/Prostitutionin9Countries.pdf>)

²⁹ Farley, *op. cit.* (bilj. 10), str. 296.

³⁰ Farley, M., *Slavery and Prostitution. A Twenty-First-Century Abolitionist Perspective*, 2015., str. 283-315. <http://prostitutionresearch.com/wp-content/uploads/2016/07/Slavery-Prostitution-Farley-2015.pdf> [pristup: 10. kolovoza 2019.].

mišljenje i navodi da su žene u prostituciji predmet skoro potpune dominacije, ali da metode kojima se potčinjava njihova volja karakteriše suptilnost koja isključuje primenu fizičkog nasilja. Profinjene metode podvodača dovode i do paradoksa da žene u prostituciji svoje podvodače koji ih metodama manipulacije drže u prostituciji, doživljavaju kao osobe kraj kojih su jedino sigurne.

Položaj sličan ropstvu u kom se nalaze žene u prostituciji u koaliciji je sa pravom na slobodu i bezbednost.³¹ Žene u prostituciji ne uživaju pravo na slobodu, njihova sloboda je u rukama podvodača. MacKinnon navodi da ako žene ne mogu napustiti prostituciju onda znači da su one seksualne robinje i da nema elementa dobrovoljnosti koji se najčešće ističe kako bi se napravila razlika između trgovine ljudima u cilju seksualne eksploatacije i prostitucije.³² Takođe, problematizujući pitanje slobode u kontekstu prostitucije, MacKinnon ističe da „dok žene u prostituciji ne uživaju pravo na slobodu, seksualna sloboda koju uživaju muškarci između ostalog uključuje i slobodan pristup ženama u prostituciji“.³³ Stoga, kada je reč o pitanju slobode u prostituciji, zaključuje da „dok za muškarce sloboda podrazumeva da se žene prostituišu, za žene, prostitucija podrazumeva gubitak svega što sloboda znači“.³⁴ Dworkin je istog stava i u tom pogledu navodi da su društva organizovana na način da muškarci imaju moć da koriste žene kako oni

³¹ Ustav RS, čl. 27, Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (Zakon o ratifikaciji Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, izmenjene u skladu sa protokolom broj 11, protokola uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, protokola broj 4. uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda kojim se obezbeđuju izvesna prava i slobode koji nisu uključeni u Konvenciju i prvi protokol uz nju, protokola broj 6. uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda o ukidanju smrtne kazne, protokola broj 7. uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, protokola broj 12. uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i protokola broj 13. uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda o ukidanju smrtne kazne u svim okolnostima „Službeni list SCG– Međunarodni ugovori”, br. 9/2003, 5/2005 – ispr. – u daljem tekstu: Evropska konvencija), čl.5, MPGPP, čl.9 i Univerzalna deklaracija o pravima čoveka, čl.3.

³² MacKinnon C. A., Prostitution and Civil Rights, *Michigan Journal of Gender & Law*, Vol. 1, br. 1, 1993, str. 14.

³³ *Ibid.*

³⁴ *Ibid.*

žele³⁵, kao i da muškarci učestvuju u kreiranju ideje slobode a koju slobodu će samo oni imati.³⁶

Žene koje se bave prostitucijom izložene su marginalizaciji, stigmatizaciji i diskriminaciji.

Bavljenje prostitucijom je glavni razlog zbog kog društvo žene u prostituciji ne samo ne prihvata, nego „drži“ na bezbednoj distanci, „obeležavajući“ ih kao psihički bolesne, nemoralne, prljave i zarazne.³⁷ Žene u prostituciji su „druge“, jer se bave prostitucijom od koje društvo zazire, što je prevashodni osnov za diskriminaciju žena u prostituciji. U okviru opšte antidiskriminacione odredbe kojom se svakom jemče prava i slobode proklamovana u međunarodnim dokumentima³⁸, među navedenim ličnim svojstvima koja ne smeju biti osnov za diskriminaciju, a posebno ih dovodimo u vezu sa ženama u prostituciji, izdvajamo: pol³⁹, rasu⁴⁰, boju⁴¹, nacionalno i socijalno poreklo⁴² i imovno stanje⁴³. Lista ličnih

³⁵ Dworkin, *op. cit.* (bilj. 8), str. 9.

³⁶ *Ibid.*, str. 10.

³⁷ Kao primer navodimo: „Prostitutke su žene koje su većim delom polno obolele, ponižene i zlostavljane, pa i štetne za društvo“, Kovačević, D. Odnos zakonodavstva prema prostituciji kroz istoriju i savremeno doba, *PRAVO-teorija i praksa*, br. 10-12, 2016, str. 62.

³⁸ Univerzalna deklaracija, MPGPP, Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (Zakon o ratifikaciji međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima „Sl. list SFRJ“, br. 7/71 – MPESKP), Evropska konvencija, Konvencija Saveta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima (Zakon o potvrđivanju Konvencije Saveta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima „Sl. glasnik RS – Međunarodni ugovori“, br. 19/2009) i Konvencija Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Zakon o potvrđivanju Konvencije Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici- „Sl. glasnik RS – Međunarodni ugovori“, br. 12/2013 –u daljem tekstu: Istanbulska konvencija).

³⁹ Univerzalna deklaracija, čl.2, MPGPP čl. 2., MPESKP čl. 2. st. 2., Evropska konvencija čl. 14., Konvencija Saveta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima čl. 3 i Konvencija Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici čl. 4. st. 3. Deklaracija o eliminaciji nasilja prema ženama sadrži drugačiju formulaciju, u čl. 3. propisuje zaštitu žena od svih oblika diskriminacije.

⁴⁰ *Ibid.*

⁴¹ *Ibid.*

⁴² *Ibid.*

⁴³ *Ibid.*

svojstava koja mogu biti osnov za diskriminaciju nije zatvorena, već je propisano da osnov diskriminacije mogu biti i „druge okolnosti“ i „drugi status“. Ostavljanje liste ličnih svojstava otvorenom u opštim antidiskriminacionim odredbama upotrebom termina „druge okolnosti“ i „drugi status“ omogućava da se status žene u prostituciji, odnosno bavljenje prostitucijom, podvede pod navedene termine, iz čega proizilazi da samo bavljenje prostitucijom može predstavljati osnov za uskraćivanje prava i prepreku za uživanje prava i sloboda zajemčenih međunarodnim dokumentima. Saglasno tome, zabrana diskriminacije odnosi se i na diskriminaciju žene na osnovu činjenice da se bavi prostitucijom.

Žene u prostituciji često su izložene višestrukoj diskriminaciji, odnosno diskriminisane su po više osnova, kao što su pol, nacionalna pripadnost/etničko poreklo, socijalno poreklo, imovno stanje i dr.

Podaci dobijeni istraživanjem prakse procesuiranja prekšaja prostitucije pokazuju da su žene u prostituciji izložene institucionalnoj diskriminaciji od strane pripadnika Ministarstva unutrašnjih poslova i prekršajnih sudova koji ne tretiraju jednako žene u prostituciji i korisnike usluga prostitucije kao učesnike u prostituciji, što ima za posledicu učestalije prekršajno sankcionisanje žena u prostituciji u odnosu na korisnike.⁴⁴

Okolnost da se prostitucijom bave prevashodno žene pokazatelj je strukturalne diskriminacije žena. Strukturalna diskriminacija je, kako Mršević navodi, teško identifikovati zato što „obuhvata niz ponašanja, stavova, mišljenja i aktivnosti, koje su uglavnom društveno prihvaćene i zasnivaju se na običajima, tradiciji, navikama ustaljenim podelama uloga, patrijarhatu“.⁴⁵ Kada govorimo o strukturalnoj diskriminaciji žena u prostituciji, podaci pokazuju da se prostitucijom bave žene koje su nezaposlene, niskog imovnog stanja i skromnog obrazovanja⁴⁶, međutim, ovo je prihvaćeno kao „normalno“, nešto što se već „podrazumeva“ jer je reč o

⁴⁴ Pavlović, S.; Cvetinčanin Knežević, H., *U ime muškog naroda*, Autonomni ženski centar, Beograd, 2018. Pejović, *op. cit.* (bilj. 17).

⁴⁵ Mršević, Z., *Ka demokratskom društvu – rodna ravnopravnost*, Institut društvenih nauka, Beograd, 2011., str. 39.

⁴⁶ Videti Pavlović; Cvetinčanin Knežević, *op. cit.* (bilj. 44), str. 77-78., Žikić, *op. cit.* (bilj. 8), str. 66. i Pejović, *op. cit.* (bilj. 17), str. 250.

„nemoralnim“ i „posrnulim“ ženama, i samim tim izostaje bilo kakva društvena reakcija. Mršević skreće pažnju na to da strukturalna diskriminacija „često nije svesno namerna, pa čak nije ni nezakonita“, te da borba protiv strukturalne diskriminacije zahteva „preispitivanje bazičnih kulturnih vrednosti i fundamentalnih principa društvene organizacije“.⁴⁷

Preispitivanje identiteta prostitutke i prostitucije u svetlu ljudskih prava pokazalo je da uprkos zajemčenim ljudskim pravima prostitucija pokazuje i dokazuje da se i danas „novcem može kupiti ljudski život i izbrisati njegov značaj sa bilo kog aspekta građanske i društvene svesti i savesti, od zakonske zaštite i od bilo kog koncepta ljudskog dostojanstva i psihičkog i telesnog integriteta čoveka“.⁴⁸ Sa aspekta žene u prostituciji zajemčena ljudska prava i osnovne slobode su zaista samo mrtvo slovo na papiru i zato društvo koje stremi jednakosti i pravедnosti prostituciju ne bi smelo da toleriše⁴⁹. Stoga, u potpunosti se slažemo sa stavom Dworkin, da dok god prostitucija postoji, nema pravde, slobode i jednakosti.⁵⁰

3. PREDLOG ZA UNAPREĐENJE AKTUELNOG ZAKONSKOG UREĐENJA PROSTITUCIJE

Preispitivanje identiteta prostitutke i prostitucije sa aspekta zajemčenih ljudskih prava i osnovnih sloboda pokazalo je da bi regulisanje prostitucije kao profesije bilo u suprotnosti sa zajemčenim ljudskim pravima i osnovnim slobodama. S obzirom na to da je država dužna da garantuje i štiti ljudska prava i slobode, reglementacioni model regulisanja prostitucije smatramo neprihvatljivim za državu koja se zalaže za poštovanje ljudskih prava. Rezultati istraživanja u državama koje su prihvatile reglementacioni model regulisanja prostitucije upravo i pokazuju da prihvatanje ovog modela nije doprinelo osnaživanju žena u prostituciji, nego da je, naprotiv, imalo za posledicu povećanje broja žena koje su žrtve trgovine ljudima u cilju

⁴⁷ *Ibid.*, str. 40.

⁴⁸ Dworkin, *op. cit.* (bilj. 8), str.4.

⁴⁹ Legardinier, *op. cit.* (bilj. 12), str.13.

⁵⁰ Dworkin, *op. cit.* (bilj. 8), str.11.

seksualne eksploatacije.⁵¹ Umesto prvobitno planiranog obezbeđenog radnog staža, zdravstvenog i socijalnog osiguranja za žene u prostituciji, reglementacioni model je trgovcima ljudima omogućio da „u skladu sa zakonom“ seksualno eksploatišu žene.

Istovremeno možemo zaključiti da je i aktuelni prohibicionistički model regulisanja prostitucije u Srbiji neodgovarajući kada je u pitanju deo zakonskog rešenja kojim je inkriminisano odavanje prostituciji. Analiza položaja žena u prostituciji pokazala je da je već samo bavljenje prostitucijom kazna koja se ogleda u dehumanizaciji, marginalizaciji i diskriminaciji žena u prostituciji, dok im zakonsko rešenje dodatno nameće i stigmatu delikventa. Rezultati istraživanja prakse procesuiranja prekršaja prostitucije u Srbiji pokazuju da se uprkos aktuelnom zakonskom rešenju, upravo žene u prostituciji mnogo češće kažnjavaju nego korisnici usluga prostitucije.⁵² Stoga, posledice zakonskog regulisanja prostitucije prevashodno snose žene u prostituciji koje su najranjiviji učesnici u prostituciji. Dakle, u Srbiji korisnici usluga prostitucije, čija potražnja za seksualnim uslugama zapravo formira „tržište“ prostitucije i pored zakonskog rešenja kojim je inkriminisano korišćenje usluga prostitucije, ostaju nevidljivi učesnici u prostituciji.

Upravo prepoznavanje navedenih nedostataka reglementacionog i prohibicionističkog modela regulisanja prostitucije uticalo je na formiranje relativno novog neoabolicionističkog modela regulisanja prostitucije čija je začetnica Švedska.⁵³ Neoabolicionistički model zasniva se na principu rodne ravnopravnosti i poštovanju ljudskih prava i sloboda te se prostitucija, odnosno kupovina žene kao robe, smatra neprihvatljivom društvenom pojavom. Ovakav odnos prema prostituciji, kao i davanje na značaju činjenici da su žene u prostituciji

⁵¹ Di Nicola, A., *The differing EU Member States' regulations on prostitution and their cross-border implications on women's rights*. Policy Department for Citizens' Rights and Constitutional Affairs, European Parliament, Brussels, 2021., str. 36.

⁵² Videti Pavlović; Cvetinčanin Knežević, *op. cit.* (bilj. 44) i Pejović, *op. cit.* (bilj. 17).

⁵³ Swedish government, *Selected extracts of Swedish government report SOU 2010:49: „The Ban against the Purchase of Sexual Services. An evaluation 1999–2008.“*, 2010., str. 4-6.

https://ec.europa.eu/antitrafficking/sites/antitrafficking/files/the_ban_against_the_purchase_of_sexual_services._an_evaluation_1999-2008_1.pdf [pristup: 30. lipnja 2020.].

najranjiviji učesnici u prostituciji, doprineo je da se inkriminiše isključivo kupovina usluga prostitucije. U skladu sa neoabolicionističkim modelom kažnjavanju podležu samo kupci usluga prostitucije.

Mišljenja smo da bi prohibicionistički model regulisanja prostitucije u Srbiji bilo poželjno zameniti neoabolicionističkim modelom, jer usvajanjem neoabolicionističkog pristupa država iskazuje volju da se bori protiv prostitucije pri čemu ta borba nije usmerena isključivo ka najranjivijim – a to su žene u prostituciji. Naprotiv, u državama koje su prihvatile neoabolicionistički model, žene u prostituciji se podstiču da napuste prostituciju uz pomoć socijalno-ekonomskih mera. Ženama u prostituciji se omogućava da upišu kurseve i obuke za određena zanimanja, pronađu zaposlenje i postanu ekonomski nezavisne kako bi zauvek napustile prostituciju.

Neoabolicionistički model je jedini model zakonskog regulisanja prostitucije koji se zasniva na principu rodne ravnopravnosti i punom poštovanju ljudskih prava i osnovnih sloboda, ali i jedini model koji uzima u obzir položaj svih učesnika u prostituciji te smatramo da bi trebao biti prihvaćen ne samo u Srbiji, nego na globalnom nivou kada je u pitanju zakonsko regulisanje prostitucije.

4. ZAKLJUČAK

Prihvatanje legalizacijskog modela predstavljalo bi negiranje Ustavom RS i ratifikovanim međunarodnim dokumentima zajemčenih ljudskih prava i to pre svega, sa aspekta žena u prostituciji, prava na fizički i psihički integritet. Rezultati sprovedenih istraživanja pokazuju da bavljenje prostitucijom ostavlja isključivo ozbiljne i trajno negativne posledice po fizički i psihički integritet žena u prostituciji dok, sa druge strane, ne postoji istraživanje čiji rezultati ukazuju da je prostitucija po zdravlje bezbedno zanimanje za žene.

Ulaskom u prostituciju žena postaje prostitutka, koji identitet nosi sa sobom izloženost nasilju, stigmatizaciju i marginalizaciju i zato identitet prostitutke ne bi bilo poželjno „ozvaničiti“ prihvatanjem reglementacionog tj. legalizacijskog modela regulisanja prostitucije. Prostitucija nije stvar izbora, a ni poželjna profesija za žene. Mišljenja smo, da bi bilo poželjno da unapređenje zakonskog modela regulisanja prostitucije bude usmereno u pravcu dekriminalizacije žena u

M. Miloš, V. Kuzelj, L. Mikac & S. Cindori (ur.)

LJUDSKA PRAVA I PITANJE IDENTITETA

prostituciji te da država socijalno-ekonomskim merama pomogne ženama u prostituciji da izađu iz prostitucije, obezbede sebi egzistenciju i „skinu“ sa sebe „etiketu“ prostitutke.